

Свети Сава у фолклору Босанске Крајине

Кад су Турци заузели све наше земље и њима загосподовали, настао је поремећај у цијелом нашем развиту који је дотле текао упоредо са осталим европским земљама и народима. То се је догодило и са напретком у писмености и општој просвећености која се стиче путем писмености. Претежан дио становништва склањао се у планине, на неприступачне положаје, и враћао се старој патријархалности. Оно што данас

чини црква и школа, надокнађивано је у даљем културном развоју нашега народа усменим предањем које је примао нови нараштај од претходног нараштаја. Формирало се је народно вјеровање и предање, јер, и што је било свештеника, они су били скоро неписмени као онај поп Мића из „Горског вијенца“ који „летурђију испоје на уста као и пјесму уз гусле“

Тада је, у тим црним данима наше историје, цвјетао наш фолклор.¹⁾

Фолклор је код нас почео први да записује славни Вук. То што је Вук објавио, својом љепотом задивило је цио образовани свијет. Наставио је славни Цвијић са својим сарадницима. Колико је Цвијић цијенио вриједност народних предања, види се из његовог једног писма Петру Кочићу.²⁾

У фолклор спадају сва народна вјеровања и предања па и о Св. Сави. Њих је почела да прибира Кашиковићева

---

¹⁾ Фолклор је енглеска ријеч *folklore* састављена из ријечи *folk* народ и *lore* знање. Употребљена је први пут 1846 године. Та ријеч у земљама образованог свијета означава све оно што чини спољни и унутрашњи живот народни у најразличитијим правцима. Све народне умотворине (пјесме, приповијетке, загонетке, пословице, предања уопште,

народни хумор и народна филозофија), језик као огледало народног мишљења и суђења, музика, игре, забаве; вјеровања и празновјерице, обичаји, живот у кући, рад у кући и пољу, правни обичаји, народна медицина, народна техника и умјетност, све је то предмет фолклора. (Узето по др Тихомиру Р. Ђорђевићу у листу „Караџић“ за 1900 стр. 29). Највише се употребљава код нас као енглеска ријеч у смислу „народознaнство“. Бугари су је превели као „народонауката“; Руси „народовједјеније“; Пољаци „ludoznanstvo“; Чеси „lidovedo“. То је упрошћено речено: „Наука из народа о народу“.

2) Кочић је своју причу „Кроз змијање“ штампао у „Српском Књижевном Гласнику“ са посветом Јовану Цвијићу.

Цвијић дирнут том његовом пажњом, пише му ово писмо:

Београд 4 септембра 1909

Дради г. Кочићу,

Био сам врло пријатно изненађен кад сам добио данас „Књ. Гласник“ и прочитао „Кроз Змијање“, што сте мени посветили.

Свима нама треба да знамо та дубока народна осећања и народне традиције, које дижу један народ, а ми у Србији од таквих послова оздрављамо: шкропе нас као света богојављенска водица.

Примите пријатељски поздрав од Вама оданог

Ј. Цвијића.“

„Босанска Вила“, на потицај Дубровчанина - католика Вида Вулетића - Вукосавића, а наставио прота Стево Димитријевић, професор београдског универзитета у својој књизи „Свети Сава у народном вјеровању и предању“. Професор Влад. Ђоровић је сва таква предања, забиљежена и разбацана по разним листовима, сабрао са потребним научним коментаром у једну књигу „Свети Сава у народном предању“. Те су двије књиге најдрагоцјенија наша ризница народног вјеровања и предања о Св. Сави. Поводом Светосавске године изнијећемо све оно што је сабрано и штампано из области народног предања и вјеровања о Св. Сави, на територији Босанске Крајине.

Овдје ћемо поменути сва народна вјеровања и предања о Св. Сави, која су раније забиљежена и штампана са територија Босанске Крајине, и пропратићемо их доносећи кратак њихов садржај, а наводећи уједно и гдје су записана и од кога и гдје су штампана. Подијелићемо их у три групе: 1 Народне приче које се односе на Св. Саву; 2 Народна предања о Св. Сави, везана за поједина мјеста и крајеве Босанске Крајине; 3 Народне молитве у којима се спомиње Св. Сава.

I Народне приче о Св. Сави

На територију Босанске Крајине и у сусједним пограничним крајевима на Кордуну у Хрватској, који граниче са Босанском Крајином, сакупљено је свега 9 прича о Св. Сави, од којих је једна у три варијанте. Кратак садржај тих прича донијећемо онако како су штампане по хронолошком реду.

1) *„Св. Сава и арнаутски цар Фираун“*. Под овим насловом забиљежио је причу по казивању Ђуре Путника из села Ракана код Босанског Новог, неко са псеудонимом „Читлучанин“, и штампао у „Босанској Вили“ (за 1897 стр, 248) Кратак је садржај:

Цар Фираун зидао кулу од сира до неба како би могао до Бога. Појаше на коњу уз кулу. Црвени мрав уједе Фираунова коња и пану обојица и разбију се. Фираунов син мрзи Србе па науми да их из земље истријеби. Дигне велику војску и потјера их мору. Пред Србима је ишао Св. Саво. Он часним крстом растури море те Срби пређоше. Наиђоше Арнаути и

сви се подаве. Износила је вода Фираунова сина и позивао га Св. Саво да се преда, али он није хтио. Од Арнаута све се потопило у мору, само је један остао и то шепав. Од њега су се послије Арнаути размножили.

Јасно је да је овим народ преиначио библијску причу о изласку Израиља из Египта. Само је значајно то по култ Св. Саве на Уни, што је Мојсија замијенио Св. Саво и да се на овај начин објашњава постанак Арнаута, најљућих српских непријатеља.

2) „Св. Саво и сатана“. Исти Читлучанин забиљежио је, од Марка Здјелара из Чађавице код Босанског Новог, причу под горњим насловом, која је штампана у „Босанској Вили“ (за 1897 стр. 248). Њен је садржај:

Сатана се некако дочепео сунца да њиме управља по својој вољи. Бод рече Св. Сави да украде сунце од сатане. Св. Саво на Божију заповијед пође и понесе са собом двије златне јабуке. Нађе ђавола код мора. Почну се надмудривати ко ће од њих двојице прије заронити у море и изронити пиљак. Чим се сатана

баци у море, Св. Сава узме сунце и стане бјежати с њим у небеса. Кад сатана изрони и види да нема сунца, натисне се за Св. Савом и стигне га, јер је Св. Саво имао само два крила, а сатана шест. Да завара сатану, Св. Саво баци једну златну јабуку. Сатана помисли да је сунце и слети на земљу за златном јабуком. Кад видје да је преварен, поврати се за Св. Савом да га стигне. Св. Саво баци и другу златну јабуку и за њом опет слети сатана. Кад видје да је преварен, најури сатана за Св. Савом, који већ улазаше на небеска врата, ишчупа му ноктима комад мяса са табана, и Св. Сава умакне са сунцем у небо.

У Вука је слична прича, само је мјесто Св. Саве Св. Арханђео.

3) „*Одржавај пост*“. Под овим насловом записао је Манојло Бубало - Кордунаш у Горњој Крајини од Б. Гргића у селу Садилловцу (гранично село са Босанском Крајином), која је штампана у „Босанској Вили“ (за 1897 стр. 199). Њен је садржај:

Била једна велика породица која је све постове одржавала. Само се старјешина дурнуо те није постио, не само сриједе и петка и завјетних постова, него ни великих постова, па ни часнога. Био је због тога несретан. Дође му на сан човјек, сав у свили и у суху злату, укори га што не пости говорећи му: „Ја сам ево Св. Саво који сам те три пута спасао, али нећу више зато што нећеш да постиш“. Престрављен пробуди се и исприча сан својим укућанима. Кад се изјутра умивао удари га гром из ведра неба, те на мјесту остане мртав.

4) *Свети Саво и Свети Паво*. Прото Коста Ковачевић слушао је као дијете и запамтио причу, која је штампана под горњим насловом у „Босанској Вили“ (1897 стр. 168). Садржај је овај:

Св. Саво и Св. Паво су браћа. Тада је био један „закон српски“³⁾ на цијелој земљи. — Крањаца и њихове вјере није било никако. Оба брата су имала „дугу браду, таман до појаса“. Нека златокоса ђевојка, којој љепоте није било на цијелом свијету, оманђија Св.

Паву и он обрије златну браду и оснује „крањску вјеру“. За казну почне му мјесто браде ницати свакојака чупа и он се покаје и побјегне 300 конака далеко да окајава своје гријехе.

Св. Саво пође да тражи брата Паву и дође до мрачне земље. Понесе ороза и мачка. Нађе Паву гдје отпашта гријехе. Миши стахорњаши били су му изгризли све хаљине, и није могао од њих ни ручати ни вечерати. Св. Саво пусти мачка и он очисти све мишеве. Ороз запјева и указа се зора, Св. Саво се врати, а Паво је још у мрачној земљи, па се моли Богу да му опрости учињене гријехе.

Ковачевић је додао причи ову напомену: „Она је опћа јер мало који тежак да је не зна приповједати. Миле Бубуљ,

---

³⁾ Погранично православно становништво Босанске Крајине и Кордуна у Хрватској, пре 50 год., а вјероватно и сада у широким писменим слојема народним вели за православу вјеру да је „српска вјера“, а за римокатоличку да је „крањска вјера“,

тежак из Рачића код Бихаћа, знаде најбоље, па ћу гледати, кад се састанем с њиме, да је препишем. Дабогме да се она различито приповиједа, али је садржај један те исти“.

Варијанту ове приче, под истим насловом, забиљежио је свештеник Јован О. Митровић у Санском Мосту и објавио у „Босанској Вили“ (1897 стр. 86). Значајна је ова варијанта због тога што се име Сави води доводи од имена Св. Саве. Разлика је у овоме:

Ђаво се претвори у дјевојку и рече Пави: „Обриј браду, Павле, па ћу поћи за те и поникнуће ти златна брада“. Павле послуша и кад видје да му, мјесто обријане браде, ниче свакојака чупа, и пасија и ма-чија, побјегне од стида у мрачну земљу а прокуне земљу гдје га је ђаво преварио. Св. Саво пође да тражи Паву да скине проклетство. На бјежању из мрачне земље, Свети Саво помоли се Богу, те Бог пусти велику воду која се прозове „Сава вода“. Тако га Свети Паво не може достигнути, већ Свети Саво оде здраво својој кући.

Значајну варијанту под насловом *Свети Сава брани*

хришћанску вјеру забиљежио је М. Млађен од једне бабе из Маљевца (села на Кордуну у Хрватској, које граничи са Великом Кладушом у Босанској Крајини) и објавио у „Босанској Вили“ (1897 стр. 201—202). Ту варијанту доносимо од ријечи до ријечи:

„Био један човјек пустнњак, по имену Паво који је, живећи дуго сам, измислио друкчију вјеру но што је наша хришћанска. Кад је добро смислио, стане позивати народ да прелази у ту нову вјеру, казујући да га је Бог зато намијенио и послао и да је главом Свети Паво. Народу се допане та његова вјера и почну је сви примати. Кад је народ највише прелазио у ту Павину вјеру, види Бог да с народом хришћанским неће бити добро, па пошаље на земљу Светог Саву. Свети Сава узме у руку сабљу, стане на пут и није дао народу, да иде до Паве, а и лијепо му је говорио да се не вара. Народ упозна свеца и повјерује му, па се врати кући. Кад је народ престао ићи Пави, спреми

се Свети Саво на пут. Понесе са собом мачку, ороза, и крух. Пред ноћ дође у кућу Пави и лијепо га замоли, да га прими на конак. Паво рече, да ће имати госта, па да га не може примити. Свети Саво почне га лијепо молити и по Богу братити, да незна пута и да је уморан па да му да макар гђегод да дође под кров. Паво, видећи пред собом поштена човјека, рече му, да има једну собу, али да има у њој доста мишева, па се боји зла. Свети Саво му одговори, да се миша не боји. Слуге онда уведу Светог Саву, у собу и оставе га. Кад у једно доба ноћи чује Паво ороза, како запјева. Кад га је чуо и трећи пут, устане Паво пробуди слуге и рече им: „Ја сам ноћас сањао, да су миши оног сиромаша свега појели, само да су му кости остале; идите и закопајте његове кости у гробље“. Кад слуге отворише врата, за њима дође Паво, па завири у собу, — али гле чуда: види рпицу миша, мачка покрај њих спава, а ороз се попео на кревет и пјева. Свети Саво рече слугама из буџака: „Добро јутро!“ Кад је Паво угледао то чудо приђе Светом

Сави, замоли га, да му да мачку и ороза, а он ће му дати колико год заиште новаца. Свети Саво му рече: „Немој ти више народ звати у ту своју вјеру па ћу ти дати“. Паво му обећа поштено, а светац му даде онда и мачку и ороза. И ево видиш, тако су до данас остале двије вјере: наша хришћанска и нова Павина „крањска“.

5) *Свети Сава и царски син.* — Свештеник Јован О. Митровић забиљежио је у Санском Мосту причу под горњим насловом, која је штампана у „Босанској Вили“ (за 1897 стр. 185). Садржај је овај:

Св. Саво провео је 35 год. у планинској пустињи. Одатле пође да лијечи болесне и немоћне. Кад цар дозна за њега, поручи му да дође излијечити му сина. Рече му цар да ће га признати за свеца ако о Петрову дану створи снијег. Св. Саво прекрсти море и створи снијег. Кад дође Св. Саво болесном царевом сину видје да му се око срца змија омотала. Помоли се

Богу и благослови царева сина и истјера из њега шаровиту гују. Цар се толико обрадовао што му је сина излијечио да му је понудно кћер за жену. Св. Саво је на то рекао: „Царе господине, дај ми један крај земље, и два пара мушке и женске чељади, да ме служе, те нек се множе и мој закон чврсто држе“. Од тога се намножио цио народ. Тужили су га цару због множења свијета и он се оправдао. Тада му је цар рекао: „Благо земљи на којој си никао, и народу у ком си узрастао“.

6) *Свети Саво и праведник*. — Манојло Бубало Кордунаш забиљежио је од Ј. Грчевића из Садиловца на Корани причу под овим насловом и она је објављена у „Босанској Вили“ (за 1897 стр. 199). Њен кратак садржај гласи:

Био један побожан човјек који се чисто светачки држао, само се није никад исповиједао. Уочи дана кад ће умријети, јави му се на сну Св. Саво и рече му: „ . . . Нијеси се исповједио и зато си Бога увриједио . . . Стога, да нам души милостиви и све-могући Бог даде рајско насеље у дици и слави небе-

ској, ваља нам се, поред осталијех богоугоднијех дјела редовно исповиједати; јер и ако си праведан, нијеси још онакав праведник, као онај који се исповиједа и причешћује. Свако чељаде ваља да занавља и снажи тијело и душу своју с причестом крвљу и тијелом Христовијем“. Сутрадан кад је тај човјек умро, појагми се за његову душу анђео и ђаво и због тога што се није исповиједао „на кантару Св. Арханђела претегне на ђаволску страну“.

7) *Слушај старијега.* — У Садиловцу на Корани забиљежио је Манојло Бубало - Кордунаш причу под горњим насловом, која је штампана у „Босанској Вили“ (за 1897 стр. 198). Та прича, од ријечи до ријечи, гласи:

Живила два брата у великој љубави. Што је, ваљ'да један мислио, то је други већ урадио — тако су се штимали. Уз то се старији брат бавио препродавањем волова, а млађи је највише био код куће и кућу кућио. Обадва су била сретна и све им је ишло к руци.

Једном старији брат купи велик џелеп волова и ождене у сајам на продају. Чим је на сајам стигао, све добро прода. Купи нову скерлетну ђечерму и одмах је обуче, па радостан врати се кући са великим добитком. Али, гдје је среће, ту је и несреће. Кад је пришао близу дома свог ал' из куће му се чује бугарка и запомагање. Похита, да види шта се догодило: а, кад тамо, — оно му брат под покровом лежи. Лијепо га обукли и спремили, само му ђечерма није била добра. Видећи то старији брат, свуче купљену ђечерму и на мртвог је брата обуче.

Кад су га сахранили и све по хришћанском закону учинили, дође из села човјек и замоли старијега брата, да му позајми два дуката. Умах му их обећа, али, машивши се руком у џеп, учини: „Ох, боме зло!“ Човјек упита: што му је? А он одврати: „Боме, сви моји новци од волова закопани су с братом у оној новој ђечерми“. И из онијех стопа закала попу и упита: би ли смио гроб отворити, да из џепа братова извади новце? Поп му одговори, да он то незна, нити се у

то пача; него га упути на старога Саву патријарха. Он отале оде к староме Сави патријарху и искаже му своју тешкоћу. Сава му рече: „Слушај ме, синко, кад дванаест дана од укопа прође, онда слободно можеш раку откопати и новац узети, а прије се никако не смије у гроб дирати. Повративши се човјек иза тог кући није хтио чекати тога рока. Бојао се, да ће ко други, прије њега, раку откопати и новце однијети. Већ истог дана скупи неколико људи, па стане откопавати раку. Дођу и до шкриње, али кад је отворише, — кад у њој мрвог нема. Они се престраше, једва на брзу руку загрнуше раку, па побјегоше кући. После днанаест дана накане се опет, дођу, откопају раку, нађу мрвог у шкрињи, изваде новац из џепа од ђечерме и опет све нареде, како је и било. Стари патријарх Сава за све је то сазнао, па тог човјека дозове преда се и укори га: „Е, синко, зашто ти мене не послуша? Како си могао отворати гроб прије вре-

мена? — „Бојах се, да ће ко други прије мене откопати и новце ми однијети.“ — „Нијеси се требао бојати, кад ти рекох, да само послѣ дванаест дана од укопа можеш раку откопати и новце узети. А кад онда нијеси разумио, упамти барем сад: „Свако чељаде кад закопају дванаест дана му је страшни суд и све то вријеме није у гробу, него пред праведним судијом на суду; ко, као сад ти, прије тог рока у гроб дѣла тај љуто гријеш, јер тим мртвог узнемири и праведног судију у суду смета“.

8) *Свети Сава и грешник*. — Исти Манојло Бубало-Кордунаш забиљежио је у истом селу причу под овим насловом која је објављена у „Босанској Вили“ (за 1898 стр. 253) овога садржаја:

Био један злоговоран и „небесан“ човјек, богопсовац. Једне ноћи кад је највећа цича зима о Св. Сави дођу по њега ђаволи, замотају га у поњаву па сњиме „фију“ у најдубљи вир у Корани. Затим га изваде и метну га на усијани наоковањ. Командовао је најстарији враг да га туку највећим чекићем. Истом што су га донијели

и да ће сњиме на наоковањ, али на једном сину све око њих — чисто им се очи забљештише. Док се само оком хитише и обазријеше, угледаше од злата човјека, у саму златну одијелу, са златнијем крстом у руци који се сјаје као сунце жарко. То је био Свети Сава. Он само мало златни крст уздигну и према њима ману, а ђаволи дрекнуше и од човјека на страну скочише. Св. Сава рече: „Немојте га више. А ти грешниче знај да се Светом Сави ражалило на твоју ситну дјечицу и кукавну жену, па те за овај пут измолио од милостивога Бога. Зато се покај и окани сваке небесије, па и саме помисли на зао говор. Иначе ће ови опет доћи по тебе и заслужена казна неће ти се више моћи опростити. Чим је то Св. Сава изустио, неста сјаја и блијеска, а ђаволи поскакаше у вир корански (гранична ријека између Лике и Босне). Човјек се прекрсти и помоли се Богу и Св. Сави, покаје се за „прегрје“ тешке; кашње никад није гријешао, нити тјерао „гриоте“.

9) *Свети Сава истјерује ђавола из оваца.* М. Крагуљевић забиљежио у Санском Мосту ову причу и она је штампана у „Босанској Вили“ (за 1899 стр. 69). Њен је кратак садржај овај:

Св. Саво ходајући по свијету опази читаво стадо оваца које се примицаше њему са страшним блејањем и необичном брзином. Неко му рече: „Бјеж’ јадан не био, у њима је нечастиви!“ Св. Саво погледа у небо, прекрсти се и лупи штапом овна. Стадо оваца стаде као укупано. Истом се зачу страшна дрека, и пред Св. Савом указа се нешто попут најруњавијег псета, страшно дугачког репа, и са очима као жива жеравица. Св. Саво прекрсти штапом и чудовиште отиде у стадо бивола. Тада све овце постадоше благе и полегоше око Св. Саве. Он три пута прекрсти преко њих својим штапом и благослови их: „Дај Боже, да отсада будете од највеће користи свакој крштеној души!“ Благослови дјевојку код оваца. Од тога доба постале су овце најмирније животиње, а биволи дивље ђуди, па их крштени свијет мало и држи.

II Мјеста везана за Св. Саву

У другу групу спадају народна предања о Св. Сави у вези са мјестима и крајевима Босанске Крајине. Њих је записано свега четири на територију Босанске Крајине. Њихов кратак садржај навешћемо, а и то кад и од кога су записана и гдје су штампана. Овдје ћемо да изложимо опште народно вјеровање и схватање да је Манастир Гомионица у Змијању Немањићка задужбина са доказима о јаком култу Немањића „свете лозе“.

1) *Мајка Светога Саве.* — Под овим насловом објављено је народно предање у књизи „Свети Сава у народном предању“ (спремио др. Владимир Ђоровић) по саопштењу др. Тихомира Р. Ђорђевића, професора Универзитета у Београду. Није наведено од кога је забиљежена. Садржај је:

У селу Винцу (икавски облик од „Вијенац“) код Јајца, прича се да су некада била два брата: Клепо и Борис. Кћи Борисова удала се за неког Немањића и

родила је сина, кога је од радости звала Ратко. Тај Ратко прозвао се послије Свети Сава. Св. Саву повукла је жеља, да види мјесто одакле му је била мајка. Пошао је у Винац колима. И данас се низ Просјек и Витогор познају трагову од точкова његових кола. (стр. 199 и 200)

Исту сам причу чуо више пута у области Јању код Јајца од старца Јове Пеће (коме је 85 год.). И Пећина прича казује да је мајка Св. Саве рођена у Вијенцу и да је сестра Краља Борића. То је предање, вели, слушао као дијете код блага од „стољетних“ људи, који су носили браду и сво их је село звало „ђед“.

У „Обичаји и веровања из Босне“ од Љубомира Пеће (сина помињаног старца Јове Пеће из Јања, који је био свештеник и умро 1918 год. у Слабиљи код Бос. Костајнице) штампано у „Српском етнографском зборнику“ књ. 32 стоји ово: — „127. Куд је прошао Св. Саво, и благослов свој дао, туда се може киселити и сирити, а прије није могло. У Раткову (око Кључа и Санице) не може се киселити, јер туда није прошао на својим колима“. (стр. 380). Поменути старац

Јово Пећо, отац свештеника и етнографа Љубомира Пеће, говорио ми је о старом колском путу кроз Виторог-планину (сва је прилика да је стари римски друм) да је њиме пролазио Св. Саво и да је то чуо од „стољетних“ старца — „ђедова“.

2) *Савино Брдо у Грахову*. — Ј. П. Мутић забиљежио је под овим насловом народно предање о томе како је Савино Брдо прозвано Осјеченица, и то је штампано у „Босанској Вили“ (за 1899 г. стр. 238-9). По тој причи на брду Осјеченици Св. Саво ударио је штапом и протекла је вода из камена. Само није означено да ли се предање односи на Босанско Грахово или Црногорско Грахово. По свој прилици је Босанско јер ту је у близини Осјеченица планина.

3) *„Брани га Св. Саво са шљаком“*. — У селу Пиштолинима, између Босанске Крупе и Цазина, постојала је црквица са очуваним каменом торњем, који је порушен при градњи нове цркве 1912 г. За тај торањ забиљежио је прота Коста Ковачевић (у „Шематизму Добро-босанске епархије“ за

1883 г. стр. 16) да се није могао срушити јер га „брани Св. Саво са шљаком“. Ту је, по народном предању стајао Манастир „Гомела“ за који стоји у једној народној пјесми код Вука да је Немањићска задужбина.

Прото Коста Ковачевић у „Шематизму Бањолучке и Бихаћке епархије“ (1901 стр. 85-87) забиљежио ово предање:

Илија Тесла (од истог рода од кога је и славни Никола Тесла) пјевао је по Крајини, по саборима, ову пјесму: „Цару Симеуну, баби Светитеља Саве, јави се на сну човјек да треба и на Крајини да подигне цркву. Он се ријеши да под Гомилом подигне једну цркву. Пошаље седам товара блага, стотину мајстора и немара Јанка:

„Да се тамо поје литурђија,
За род српски и вјеру хришћанску.
Цркву прави а не жали блага,
Нек се знаде кад смо царовали“.

Кад је била готова, дође цар Пемања са Св. Савом и освештају је. Немања је окитио цркву:

„Објесише срмали канђеља,
Ванђелије извезено златом,
Искићено драгијем камењем“.

4) *Култ Немањића „свете лозе“ у Змијању.* —

Опште је увјерење змијањског становништва да је Манастир Гомионица Немањићка задужбина. Међутим је историски утврђено да је манастир гомионички основао проигуман милешевски Сава, онда кад су мошти Св. Саве однесене из Милешева и спаљене на Врачару, а калуђери се милешевски разбјежали на све стране, те се четири од њих зауставили у Змијању. Да су Змијањци сматрали гомионички манастир као Немањићку задужбину и колико је јак култ Немањића у Манастиру Гомионици, види се из једне Кочићеве приповијетке, у којој је вјерно ухваћен разговор између калуђера и једног старог манастирског ђака Симеуна. Доносимо то значајно мјесто:

„ . . . , Спустила се чама и невоља љута на пребијелу Немањића задужбину. . . Задрма се темељ Немањића светој задужбини. . . Шта ми Богу згријешисмо

да за наше управе осироти и опусти ова света ћаба. . . осироти и опусти ова пребијела задужбина Немањића свети. . .“

— „Али не дај, тако ти твога јунаштва, да замукну пјесме свете и молитве у ’вом стародревном српском намастиру. Сине мој и чедо моје дуовно, недај да се на те и твог осијеђелог Партенију заплачу часне мошти свети Немањића, што им не знадосмо сачувати задужбину њихову. Не дај, заклињем те свим на свијету да на нас пане клетва и проклетство Немањића свете лозе. . .“ (Петар Кочић: „С планине и испод планине“ књ. III. стр. 40).

III Св. Сава у народним молитвама

На територији Босанске Крајине више је народних ~~мо-~~литава забиљежених у самом народу и то оних које су одржаване усменим предањем кроз вијекове и прелазиле с кољена на кољено. Њих има двије врсте: 1) „Славе“ или „Ваславе“ у којима се редају најприје општи хришћански светитељи, а затим Срби светитељи; 2) Молитве којим се неписмени свијет

моли свако вече и свако јутро. У њима се спомиње и Свети Саво. Навешћемо само она мјеста у којима се спомиње Св. Саво и то по хронолошком реду како је што штампано.

„Сава“, „Васлава“ је народна славска молитва, одржавана усменим предањем кроз стољећа, а коју говори „ђак“, „чатислава“, „чатач“, „славник“ — како се гдје у ком крају каже — на најсвечанијем дијелу слављења крсног имена, кад се „подиже у славу Божју“. Тих је молитава, на територију Босанске Крајине, забиљежено свега шест.

1) Из најстаријег времена је очувана и записана „Слава“ у Герзову (срез мркоњићки) уз један Псалтир који је по запису писао Лазар Вујашковић од племена Мрњавчића 1737. Завршетак „Славе“ у којој се спомиње Св. Саво, гласи: „ . . . Свјатија сербској земљи просвјетитељи Саво, Арсеније и свја свјатих от вјека Богу благим чином угодивша, ва многа љета живота и здравље, кир нашему домаћину на миру. . .“ (Д. Б. Источник“ за 1890 стр. 197) Ова је књига била у старе све-

штеничке породице Бубњевића у Герзову, из које су је преписивали ђаци уз „Сан Св. Богородице“ и звали су је „Бубњевска Слава“, са истицањем да има 22 кољена.

2) Уз једну стару србуљски преписану књигу, која је писана у Пећским Брдима код Цазина око 1790 г. а доспјела у Травник у свештеничку породицу Адамовића, очувала се преписана „Слава“. Мјесто гдје се спомиње Св. Сава гласи: „ . . . Свјати сербски просвјетитеља Симеуна Мироточиваго, Сави свјатитеља чудотворца и сватаго Кирила учитеља славјанских. . .“ („Гласник Земаљског Музеја“ за 1901 стр. 69, у раду Миленка Вукићевића под насловом „Србуље у Босни“.)

3) Прото Хаџи Миле Попадић из Кључа забиљежио је 1888 г. народну молитву која се свршава овако: „ . . . Света земљо, мајко наша вјечна кућо, по теби ходим истиног Бога молим да ме нараниш и од зла одбраниш . . . свети Спасе добри часе, часни крсте и часни посте и сјајни мјесече! Св. Саво српски просветитељу и учитељу, научи ме Бога молити, Божју вољу творити и по правди живити, амин. . .“ („Босанска Вила“ за 1888 стр. 156).

4) Јован Новаковић свешћеник преписао је „Славу“,

1892 год. из једне „Пјесмарице“ која се налазила у Стевана Млађеновића, свештеника крминског и бочачког код Бање Луке. Види се да је из истог извора из којег је и „Бубњевска Слава“ у Герзову. Мјесто гдје се спомиње Св. Саво, гласи: „... свјатији сербској земљи просвјетитеља Саво, Арсенију и свја свјати от вјека Богу благим чином угодивши, во многа љета живота и здравља кир нашему домаћину на миру, Амин. . .“. Пола је рукописним словима, а пола штампаним словима преписана („Д. Б. „Источник“ за 1892 г. стр. 542),

5) Прото Симо Стојановић у Приједору забиљежио је 1892 г. „Славу“. Мјесто гдје се спомиње Св. Сава гласи: „. . . Ва Славу и чест просвјетитељи и свјатих србских и поморских Сави првога архијепскопа србскога Арсенија и во всјех многољетних живот и спасеније господње домаћину и оњех и свјех сабравших. . .“ (Д. Б. „Источник“ за 1892 год. стр. 542).

6) Стеван Милијевић забиљежио је негдје у Босни једну „Славу“. Мјесто о Св. Сави гласи: „. . . Ва Слава иже ва

Тројици, српских светитеља — Симе Старца, Саве Свеца, Арце учитеља. . .“ („Босанска Вила“ за 1896 стр. 340). Ова је „Слава“ слична оној протe Николе Беговића који је забиљежио негдје у Банији (Хрватска).

Неколико завршних напомена. — Горе изложена народна вјеровања и предања о Светом Сави у Босанској Крајини и њеним пограничним крајевима доказ су колико је географски распрострањен и јак култ Св. Саве, српског светитеља-цивилизатора. Ова народна вјеровања и предања забиљежена су овим хронолошким редом: 1 у 1737 год.; 1 око 1890 г.; 1 у 1883 г.) 1 у 1888 г.; 2 у 1892 г.; 1 у 1896 г.; 7 у 1897 г. (у „Босанској Вили“ на иницијативу Вида Вулетића Вукасовића); 2 у 1898 г. и 1 у 1927 год.

Култ Светога Саве далеко је распрострањен сјеверо-западно од Босанске Крајине. То се види по завјетном посту Светоме Сави код ускока надомак Словеначких Алпа. Словеначки или боље рећи опште словенски родољуб, етнограф, топограф и историк Иван (Јан) Вајкхард Валвазор (1641-1693) записао је да „Ускоци пред благодан Св. Саве посте 8 дана“. Прота Никола Беговић у својој књизи „Живот и обичаји Срба

Граничара“, штампаној 1887 г. забиљежио је (на страни 98 и 99) ово народно предање у Лици:

„ . . . На Корјеници, у оним крајевима, држе осмицу постом Св. Сави, особито дјевојке не омрсе, па да је за главу. На Св. Саву вари се цицвара, зато се и говори: „Свети Саво масли таве“. Главу од крмеће печенице божићне оставе да на тај дан једу. Дјевојке што их год уселу, па и „ромице“, изађу те ватају коло, играју и пјевају. Срби Слуљани побожно служе овај дан, завјетују своје благо Светоме Сави, па доносе цркви колач, сребрен новац, тамјана и свијећа“.

О посту Св. Сави у Лици писано је и подлиску листа „Србобрана“ (Загреб) за 1893 г. у броју од 6 X. Породица Матића у Лици, напустила је да слави своје крсно име Часне вериге, па узела мјесто тога да слави Св. Саву, као своју насљедну породичну славу.

Значај народног вјеровања и предања, одржаваног усменим предањем кроз стољећа, може се истом онда потпуно да

схвати кад се има у виду стање писмености код нашег свештенства у Босанској Крајини прије 100 и више година. Око 1790 г. прешло је из Босанске Крајине у аустриску Војну Крајину око 30.000 душа са 46 свештеника, свјетовног и монашког реда. Манојло Грбић у своме „Карловачком Владичанству“ (књига I стр. 116) вели да су владика плашчански Димовић и капетан Радочај подвргли испиту све те свештенике. Испитали су их да ли умију: читати, писати, пјевати, служити у цркви и онда су их питали и у „христијанској науци“. Оцјене бијаху врло лоше. Доста их је било, који не знадоше ни читати ни писати, а из науке хришћанске има оцјена „gar nichts“. Шта би било са одржавањем вјере, хришћанске православне, да није било усменог народног вјеровања и предања које је прелазило с нараштаја на нараштај.

Милан Карановић